

APPLICATION OF THE REQUIREMENTS GIVEN TO THE MODERN LESSON IN THE TEACHING OF TECHNOLOGY

Asbat Teymurova

Azerbaijan State Pedagogical University, Faculty of Physics,

Senior teacher of the Department of Labor Technology

E-mail: esmet.abdullayeva@mail.ru

<https://orcid.org/0009-0002-4094-5108>

Abstract. There is a conversation about the goals and objectives of this subject, general learning outcomes, its content lines, learning standards, teacher and student activities, assessment principles, etc. are discussed in the technology subject curriculum in the article. In the modern era where technology is developing and the role of electronic and information technologies is increasing, this subject serves to form the technological skills of secondary school students, to develop their technological thinking, and to acquire the necessary knowledge to continue their education at the next stages. The article mentions that it is very important to impart technological culture, knowledge, and skills to students in modern times. At a time when resources and information serve people's interests and interests, it is an important task for students to acquire technical knowledge and skills and to be able to use them purposefully in their activities. The teaching of technical subjects in secondary schools is primarily due to this reason and is of great importance in terms of teaching life skills to students. At the same time, the rapid development of science and technology, and the constant updating of technologies also make it important to increase the demands for technical professions and specialties.

Keywords: technology subject, technological knowledge, and skills, learner, learning process, design, modeling, methods.

DOI: 10.30546/2709-2488.3.2023.51

To cite this article: Teymurova Ə. (2023). Application of the requirements given to the modern lesson in the teaching of technology. *Journal of Preschool and Primary Education*, Vol. 244, Issue III, pp. 59-72.

Article history: received – 28.07.2023; accepted – 23.08.2023.

TEKNOLOGIYA FƏNNİNİN TƏDRİSİNDƏ MÜASİR DƏRSƏ VERİLƏN TƏLƏBLƏRİN TƏTBİQİ

Əsbət Teymurova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin fizika fakültəsi,

Əməyin texnologiyası kafedrasının baş müəllimi

E-mail: esmet.abdullayeva@mail.ru

<https://orcid.org/0009-0002-4094-5108>

Annotasiya. Məqalədə texnologiya fənn kurikulumu üzrə bu fənnin məqsəd və vəzifələri, ümumi təlim nəticələri, onun məzmun xətləri, təlim standartları, müəllim, şagird fəaliyyətləri, qiymətləndirmə prinsiplərindən və s. söhbət gedir. Texnikanın inkişaf etdiyi, elektron və informasiya texnologiyalarının rolunun artdığı müasir dövrdə bu fənn ümumtəhsil məktəb şagirdlərinin texnoloji bacarıqlarının formalaşmasına, onların texnoloji tərəkürünün inkişafına, sonrakı mərhələlərdə təhsillərini davam etdirmək üçün lazımı biliklərə yiyələnmələrinə xidmət edir. Məqalədə qeyd olunur ki, müasir dövrdə şagirdlərə texnoloji mədəniyyətin, bilik və bacarıqların aşılınması çox əhəmiyyətlidir. Resursların və informasiyaların insanların maraq və mənafelərinə xidmət göstərdiyi bir vaxtda şagirdlərin texnoloji bilik və bacarıqlara yiyələnmələri, öz fəaliyyətlərində onlardan məqsədyönlü şəkildə istifadə edə bilmələri mühüm vəzifə kimi meydana çıxır. Texnologiya fənninin ümumtəhsil məktəblərində tədris olunması, ilk növbədə, bu səbəbdən irəli gəlir və şagirdlərə həyatı bacarıqların mənimsədilməsi baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bununla yanaşı, elm və texnikanın sürətlə inkişafı, texnologiyaların durmadan yenilənməsi də texniki peşə və ixtisaslara tələblərin artmasını vacib edir. **Açar sözlər:** texnologiya fənni, texnoloji bilik və bacarıqlar, şagird, təlim prosesi, tərtibat, modeləşdirmə, metodlar.

DOI: 10.30546/2709-2488.3.2023.51

Məqaləyə istinad: Teymurova Ə. (2023). Texnologiya fənninin tədrisində müasir dərslər verilən tələblərin tətbiqi.

«Məktəbəqədər və ibtidai təhsil», №3 (244), səh. 59-72.

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 28.07.2023; qəbul edilib – 23.08.2023.

Giriş / Introduction

Milli Kurikulum geniş məzmunlu və ümumi təhsillə bağlı konseptual bir sənəddir. Ümumi təhsilin səviyyələri üzrə təlim nəticələri, təhsil səviyyələri üzrə tədris olunan fənlər, dərs və dərsdankənar məşğələ saatlarının miqdarı, pedaqoji prosesin təşkili prinsipləri, şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi və monitorinqi haqqında məsələlər Milli Kurikulumda öz əksini tapmışdır. “Təhsil proqramı (kurikulum) – təhsilin hər bir pilləsi üzrə təlim nəticələri və məzmun standartlarını, tədris fənlərini, həftəlik dərs və dərsdankənar məşğələ saatlarının miqdarını, pedaqoji prosesin təşkili, təlim nəticələrinin qiymətləndirilməsi və monitorinqinin aparılması sistemini özündə əks etdirən dövlət sənədidir [“Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu., 2009]. Məlum olduğu kimi, təhsil sisteminə hər bir fənnə aid kurikulum proqramı mövcuddur. Buna fənn kurikulumu deyilir, yəni fənn kurikulumu ancaq bir fənnə aid olur, məsələn, texnologiya fənni kurikulumu ancaq texnologiya fənni ilə bağlı sənəddir. Fənn kurikulumunda təhsil səviyyələri və siniflər üzrə təlim nəticələri öz əksini tapır. Burada biliklərin həcmi və miqdarı əsas götürülür, təlimin məzmunu, təlim strategiyaları, şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi də qeyd edilir.

İbtidai təhsildə texnologiya fənninin kurikulumuna əsasən tədrisində müəllim təlimatdakı mərhələlərə uyğun bələdçilik edərək, şagirdləri tədqiqata yönəltməklə onların idraki fəallığını təmin etmiş olur.

Müasir dövrdə ibtidai təhsildə texnologiya fənninin tədrisi çox əhəmiyyətli-dir. Bu fənn həyata yeni qədəm qoyan kiçikyaşlılarda əməyə məhəbbət hissinin yaradılmasına xidmət edir. Belə ki, şagird təhsilin bu səviyyəsindən başlayaraq müxtəlif peşələrə yiyələnməyin ilkin bacarıqlarını mənimsəyir və buna nail olmağa çalışır.

Ümumi orta təhsil səviyyəsi üzrə şagirdlər müstəqil həyatda zəruri sayılan ilkin texniki və texnoloji bilikləri tətbiq edir, təhlükəsizlik texnikası qaydalarına riayət etməklə gündəlik məişətdə vacib olan texnoloji işləri yerinə yetirir, müxtəlif məmulatlar hazırlayır, sadə layihələr tərtib edib onları həyata keçirir, bacarıqlarını nümayiş etdirirlər.

Əsas hissə / Main part

Ümumtəhsil məktəblərində, başqa fənlərdən fərqli olaraq, texnologiya fənninin tədrisi şagirdlərin emal texnologiyalarından həyatda müstəqil istifadə etmələrinə, onlarda yaradıcılıq qabiliyyətinin formalaşdırılmasına, texniki sahələr üzrə təhsillərini davam etdirmələrinə hərtərəfli şərait yaradır.

Texnologiya fənninin tədrisində məqsəd yeni sosial-iqtisadi şəraitdə şagirdlərin müstəqil həyata, kütləvi və perspektivli peşələrə hazırlanmalarını, yaradıcı düşüncə və aktiv fəaliyyət əsasında müxtəlif şəraitlərə asanlıqla uyğunlaşmalarını təmin etməkdən ibarətdir.

Dünya təcrübəsinin öyrənilməsi, onların müqayisəsi, təhlil edilməsi nəticəsində texnologiya fənninin dörd məzmun xətti müəyyənləşdirilmişdir ki, bu da şagirdlərin əldə edəcəkləri bilik və bacarıqları daha aydın təsəvvür etmək, onu sistemləşdirmək məqsədinə xidmət edir: emal texnologiyaları, texniki elementlər, məişət mədəniyyəti, qrafika [Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəblərinin texnologiya fənni üzrə təhsil proqramı (kurikulumu) (I–XI siniflər), 2013].

Texnologiya fənn kurikulumu adı çəkilən fənnin başlıca məqsəd və vəzifələrini, toplam olaraq təlim prosesindən əldə edilən nəticələri, məzmun istiqamətlərini, təlim prosesinin qanunauyğunluqlarını, müəllim-şagird əlaqəsini, qiymətləndirmə üsullarını özündə cəmləşdirir. Texnikanın inkişaf etdiyi, elektron və informasiya avadanlıqlarının həyatımızda mühüm rol oynadığı müasir dövrdə texnologiya fənni ümumtəhsil məktəbləri şagirdlərinin texnoloji bacarıqlarının formalaşmasına, texnoloji təfəkkürünün inkişafına, sonrakı pillələrdə təhsillərini inkişaf etdirmək məqsədi ilə lazımi biliklərə yiyələnmələrinə xidmət edir.

“Texnologiya fənn kurikulumu integrativ, nəticəyönümlü və şagirdyönümlü xarakterə malikdir. Bu kurikulumun integrativ göstəriciləri onunla bağlıdır ki, burada informatika, fizika, riyaziyyat, həmçinin həyat bilgisi fənlərinə görə biliklərin daha dərin və hərtərəfli mənimsənilməsinə istiqamətlənən, onlara məzmun baxımından uyğun olan konkret göstəricilər öz əksini tapmışdır. Bu tədris proqramında ayırd edilən bacarıqlar şagirdlərin həyatı tələbatının qarşılınmasına, onların rəqabətyönümlü şəxsiyyət olaraq təkmilləşmələrinə yönəlmişdir” [Texnologiya üzrə fənn kurikulumu., 2007].

Texnologiya fənninin məzmun standartlarını hazırlayan zaman məktəblilərin dərk etmə bacarıqları, onların psixoloji fəaliyyətinin inkişafı, lazımi bacarıqlara malik olmaları diqqət mərkəzində saxlanılmışdır.

Müasir dövrdə məktəblilərə texnoloji bacarıqların mənimsədilməsi çox əhəmiyyətlidir. Belə bir zamanda şagirdlərin texnoloji savad və bacarıqlara malik olmaları, onlardan öz fəaliyyətləri çərçivəsində yararlanmaları vacib amillərdir. Texnologiya fənninin ümumtəhsil məktəblərində tədris olunması, ilk növbədə, bu səbəbdən yaranır və şagirdlərə bir sıra həyatı bacarıqların öyrədilməsi baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bununla yanaşı, elm və texnikanın intensiv inkişaf etməsi, texnologiyaların sürətlə yenilənməsi də tələb olunan peşə və ixtisaslara tələblərin yüksəlməsini vacib edir.

Bu gün gələcək mütəxəssisin dar bir ixtisasla kifayətlənməsi mümkün deyil.

Ona görə də məktəblərdə gələcək üçün geniş profilli işçilərin inkişaf etməsinin başlanğıc strukturunun qurulması mühüm məsələ olaraq qalır.

Ümumtəhsil məktəblərində texnologiya fənninin tədris edilməsi məktəblilərdə yaradıcılıq bacarıqlarının formalaşmasına və inkişafına, arzu etdikləri texniki sektorlar istiqamətində təhsillərini davam etdirmələrinə hərtərəfli imkan yaratmışdır. Təlim zamanı məktəblilər texniki fəaliyyət bacarıqlarını dəqiqləşdirir, problemlərin həlli üçün ideyalar təklif edir, sadə texnoloji işləri yerinə yetirməyi və nəticələri qiymətləndirməyi bacarırlar. Həmçinin bu fənnin tədris olunmasında şagirdlərin mənəvi cəhətdən, intellektual və estetik baxımdan tərəqqi etmələrinə, onların xarakterinin təkmilləşməsinə, dövrə uyğun texnoloji bacarıqlara yiyələnmək yolu ilə sosial-iqtisadi şəraitə uyğunlaşmalarına imkan yaradır. Bütün bunlarla yanaşı, texnologiya fənni şagirdləri digər xidmət sektorlarına uyğun formada məhsuldar əməyə hazırlayır, onların politexnik dünyagörüşünü genişləndirir və peşə seçimində şüurlu iştirakını təmin edir. Bu fənni öyrənərkən məktəblilər kompüter texnologiyaları və yeni üsullarla tanış olur, istehsalat prosesində emal növlərinə dair bilik və bacarıqları mənimsəyir, ortaya çıxan problemləri həll etmək bacarıqlarına yiyələnilir.

Texnologiya fənninin tədrisində məqsəd müasir sosial-iqtisadi şəraitdə məktəbliləri müstəqil şəkildə gələcəyə, kütləvi və inkişafda olan peşələrə hazırlamaq, onların əmək bacarıqlarına və vərdişlərinə yiyələnmələrinə, yaradıcı təfəkkür əsasında müxtəlif şəraitlərə asanlıqla uyğunlaşmalarını təmin etməkdən ibarətdir.

Ümumtəhsil məktəblərində ibtidai təhsil çərçivəsində texnologiya fənninin tədrisinin başlıca məqsədləri bunlardır:

- məktəblilərə müqayisə və çeşidləmə bacarıqlarının aşılması;
- başlanğıc emal;
- sadə layihələndirmə;
- özünəxidmət vərdişləri;
- birgə fəaliyyət vərdişləri;
- tərtibat, dizayn və modelləşdirmə bacarıqları;
- canlı təbiətə qulluq bacarıqları;
- simmetriya, ölçü, mütənasiblik və başqa həndəsi anlayışların izahı;
- sadə konstruksiyalar və yaradıcı proseslərin gerçəkləşdirilməsi üzrə bacarıqların öyrədilməsi [Texnologiya üzrə fənn kurikulumu. pdf. arti.edu.az].

Təlim prosesində hər bir dərs mühüm yer tutur, şagirdlərin savad səviyyəsinə, bacarıq və vərdişlərinə uyğun olaraq tədris olunur. Şəxsiyyətin zehni, estetik, əmək, fiziki tərbiyəsinin də əsası dərs prosesində qoyulur. Bu səbəbdən dərs təlim-tərbiyə prosesinin əsas təşkili forması hesab olunur. Texnologiya fənninin başlıca məqsədi müasir sosial-iqtisadi şəraitdə məktəblilərin gələcəkdə kütləvi və perspektivli ixtisaslara sahib olmalarını, yaradıcı təfəkkür və aktiv fəaliyyət

nəticəsində ayrı-ayrı şəraitlərə asan adaptasiya olunmalarını təmin etməkdən ibarətdir.

Yerli və dünya təcrübəsinin araşdırılması, onların müqayisə edilməsi, təhlil olunması sayəsində texnologiya fənninin xarakter istiqamətləri (qrafika, texniki elementlər, emal texnologiyaları, məişət şəraiti, və s.) araşdırılmışdır. Bu da məktəblilərin əldə etdikləri bilik və bacarıqları daha düzgün təsvir etmək, onları sistemləşdirmək istiqamətinə xidmət göstərir:

“Bütün tədris olunan fənlər kimi, texnologiya fənninin əsası sinifdən-sinfə, konsentrik formada, sadədən mürəkkəbə, asandan çətinə doğru, zənginləşsə də, məzmun xətləri eynidir” [educompany. az>publish_d/texnologiya].

“Texnologiya fənni üzrə məzmun standartlarında bu fəaliyyət xətləri nəzərdə tutulmuşdur:

- məsələ həlli;
- təhlil etmə və əsaslandırma;
- mühakimə etmə;
- əlaqələndirmə;
- təqdim etmə” [Texnologiya üzrə fənn kurikulumu. pdf. arti.edu.az].

Məktəb şəraitində şagirdlər sərbəst şəkildə gündəlik həyatda vacib hesab edilən sadə texnoloji biliklərdən istifadə edir, təhlükəsizlik qaydalarına riayət edərək, gündəlik məişətdə mühüm olan texnoloji prosesləri gerçəkləşdirir, yeni məhsullar hazırlayır, sadə projəkləri layihələşdirərək onları reallaşdırır, öz bacarıqlarını nümayiş etdirirlər. Bu baxımdan müəllim tədrisin nəzəriyyəsini və təcrübəsini yaxşı bilməli, onu yeni tələblərə uyğun qurmağa cəhd etməlidir. Dərs sinif səviyyəsində, stabil olaraq, planla tədris edilən, müəllim və şagirdlərin qarşılıqlı fəaliyyətinə söykənən, təlim prosesinin məqsədyönlü, kollektiv təşkil formasıdır” [İlyasov M., 2018].

Fikrimcə, dərsin təşkil prosesində məlumatlar nə qədər düzgün, aydın verilsə, ev tapşırıqlarının, seminar məşğələlərinin, əlavə məşğələlərin və s. səmərəsi böyük olar. Dərsi düzgün təşkil etmək üçün onun növlərini bilmək və onu düzgün qurmaq vacibdir. Dərsin növləri dərsdə verilən mühüm didaktik məqsəddə uyğun olaraq aydınlaşdırılır. Müasir dövrdə dərsin dörd növü fərqləndirilir:

- yeni bilik verən dərs;
- tətbiqetmə dərsi;
- yoxlama dərsi;
- möhkəmləndirmə dərsi.

Pedaqoji və metodik ədəbiyyatlarda bəzən kombinə olunmuş, yaxud birləşmiş dərs növü də irəli sürülür. Həmin dərs növündə başlıca məqsəd yeni biliklərin mənimsədilməsidir. Bu səbəbdən onun birinci növə aid edilməsi daha düzgün hesab olunur.

Hər bir dərs növünün özünə xas təşkilı forması mövcuddur, məsələn, yeni bilik verən dərs belə planlaşdırılır:

1. ev tapşırıqlarının yoxlanılması, qiymətləndirilməsi;
2. yeni mövzu ilə əlaqəli sərbəst iş;
3. mövzunun aktuallığının izah edilməsi (motivləşdirmə);
4. yeni mövzunun izahı;
5. yeni biliklərin möhkəmləndirilməsi;
6. dərsin yekunu və ev tapşırığının izah olunması.

Dərsin forması, pillələrin sayı və ardıcılığı təxmini götürülür.

Müəllim hər bir mövzunu məsuliyyətlə tədris etməli, dərs prosesini yüksək dərəcədə təşkil etməyi bacarmalıdır. Bu baxımdan dərsə verilən yeni tələbləri bilmək, onları dəqiq tətbiq etmək lazımdır. “Müasir dərsə verilən tələblər yüksəkdir. Bu tələbləri iki qrupa bölmək mümkündür: *ümumi tələblər* və *spesifik tələblər*. Dərsə verilən ümumi tələblər təlim qaydalarında ifadə edilmişdir. Dərs prosesində didaktik qaydalar (həyatla bağlılıq, elmilik, sistematiklik, düşüncə tərzı və fəallıq, əyanilik, uyğunluq, fərdi yanaşma və s.) *ümumi tələblərdə* reallaşdırılmışdır” [Orucov Z., Rzayeva Y., 2006].

Spesifik tələblər isə birbaşa dərs prosesi ilə əlaqədar olan tələblərdir. Onları əsas hissələrə bu formada ayırmaq mümkündür:

1. Dərs prosesində mühüm şərtlərdən biri təhsil, tərəqqi və tərbiyənin səmərəliliyinin ödənilməsidir. Hər bir fəaliyyətin səmərəliliyi onun nəticəsi ilə ölçülməlidir. Dərsdə təhsil, tərbiyə və inkişaf qaydaları bütövlükdə reallaşdırılmalı, real nəticələr qeyd olunmalıdır. Mövzu dərs zamanı öyrənilibsə, şagirdlər məlum ideya-mənəvi parametrlərə, zehni bacarıqlara yiyələniblərsə, onu yaxşı dərs hesab etmək olar.

2. Dərs prosesində verilən məlumatların ən əlverişli məzmunu araşdırılmalıdır. Müəllim qarşıda duran mühüm məqsəd və vəzifələri, uşaqların hazırlıq səviyəsini nəzərə alaraq öyrənilən materialın həcmını, əsas problemləri, mövzunun çətinlik dərəcəsini, fənlərarası əlaqələri aydınlaşdırılmalı, dərs müddətində məzmunun öyrənilməsinə nail olmalıdır.

3. Müəllim dərsin başlıca məqsəd və vəzifələrinə, şagirdlərin anlama səviyəsində uyğun üsul və vasitələri araşdırılmalıdır. Dərsdə ən səmərəli metod və üsullar seçilərək istifadə olunmalıdır. Dərs o vaxt səmərəli hesab olunur ki, müəllim biliyi hazır şəkildə verməsin. Şərh etmədən, şagirdləri fəal axtarışlara cəlb edərək, onların azad şəkildə fikir söyləmələrinə şərait yaratsın. Beləliklə, dərs prosesində problemin həlli üçün şərait yaratmaq, köməkçi suallar vermək və söhbətlər aparmaq, kitab üzərində iş aparmaq, təfəkkürə istiqamət verən müqayisə, analiz-sintez, ümumiləşdirmə və s. metodlar əsasında işlər aparılır. İki paralel sinifdə eyni mövzuda, müxtəlif metodik üsullarla tədris olunan dərs fərqli nəti-

cələr göstərə bilər.

4. Dərs təşkil olunma nizamı ilə fərqlənməlidir – vaxtında başlamalı, yüksək intizama riayət olunmalı, yüksək nəticə alınmalıdır. Dərs düzgün təşkil edilməli, şablonlardan uzaq qurulmalıdır. Dərs müddətində müəllim, şəraitdən asılı olaraq, dərsin gedişatında, strukturunda, vaxt bölgüsündə dəyişikliklər edə bilər. Nümunəvi dərs psixoloji baxımdan tam təşkil olunmalıdır, yəni dərs prosesində öyrənilən məntiqi hissə araşdırılmalı (bu zaman məntiqi təmlik ödənilir), şagirdlər materialı tam mənimsədiklərini bilməli, onlarda yarımçıqlıq hissi olmamalı, psixoloji təmlik təmin edilməlidir.

5. Dərs prosesində optimal psixoloji, müsbət emosional şərait təmin olunmalıdır. Dərsin səmərəli keçməsi şagirdin emosional vəziyyəti ilə sıx əlaqəlidir: qorxu, həyəcan, inamsızlıq, qəmginlik və s. mənfi emosiyalarla keçən dərs yorucu və səmərəsiz olur. Dərs prosesində müəllimlə məktəblilər arasında qarşılıqlı hörmət, əməkdaşlıq, inam, xoş əhvali-ruhiyyə və s. müsbət hisslər hakim olmalıdır.

Dərsin müasir nəzəriyyəsində onun strukturuna böyük əhəmiyyət verilir və müəyyən ardıcılıqla həyata keçirilən tərkib hissələri ilə müəyyən olunur. Dərsin səviyyəsi qarşıya qoyulan məqsədlərdən, istifadə edilən təlim metodlarından, öyrənilən materialın məzmunundan, vasitə və formalarından, şagirdlərin hazırlıq və inkişaf səviyyəsindən asılıdır. Qeyd etdiyimiz tələblərə uyğun olan dərs nümunəvi dərs hesab olunur və belə dərstdə yüksək səmərəlilik əldə olunacaq, yüksək təlim nəticələri alınacaqdır.

Təlim prosesində dərsin ümumi xarakteristikasından danışarkən qeyd etməliyik ki, texnologiya fənninin tədrisində hər bir müəllim yeni təlim metodlarından mövzunun quruluşuna, məktəblilərin yaş və savad səviyyələrinə müvafiq formada istifadə etməyi bacarmalıdır. Bu zaman müəllim tərəfindən məktəblilərin aktivliyini təmin edən, maraqlarını ödəyən, fiziki hazırlıqlarını yüksəldən və birgə fəaliyyətlərini inkişaf etdirən metod və üsullara üstünlük verilməlidir. İnteraktiv təlim üsullarının ənənəvi təlim üsullarından fərqi ondadır ki, ənənəvi təlimdə müəllim dərsin aparıcısı və idarəedicisidir, şagirdlər isə müəllimin göstərişlərinə əməl edən passiv dinləyicilərdir. Passiv metod müasir dövrdə ən səmərəsiz metoddur. Passiv metoddan fərqli olaraq, aktiv metodda müəllim danışarkən şagirdlər də mövzunun müzakirəsinə qoşulurlar və sinifdə fəallıq yaranır. “Aktiv metod həm şagird üçün, həm də müəllim üçün yaxşı metoddur. İnkişaf etmiş ölkələrin təhsil təcrübəsinə görə, şagirdi sinifdə təlim prosesinin obyekt kimi yox, subyekt kimi qəbul edən şagirdyönümlü interaktiv təlim metodlarından istifadə etmək ən doğrusudur. İnteraktiv metodda mövzunun müzakirəsi zamanı müəllimlə şagird arasında müzakirə ilə yanaşı, şagirdlər arasında da müzakirələr gedir” [Ağayev Ş., 2011].

Müəllim dərsi qurmaq üçün təlimin təşkilinə verilən 6 tələbi bilməlidir.

1. *Pedaqoji prosesin tamlığı* – pedaqoji prosesdə təlim məqsədləri öyrədici, inkişafetdirici, tərbiyəedici şəkildə həyata keçirilir. Pedaqoji proses o vaxt tam olur ki, orada həm müəllim, həm şagird qarşılıqlı əlaqədə olsunlar. Dərsdə müəllimin fəaliyyət xarakteri və məqsədi öyrədici, tərbiyəedici, inkişafetdirici olmalıdır ki, şagirdlərdə ümumi təlim bacarıq və vərdisləri formalaşsın, intellektual idraki, şəxsi keyfiyyətlərin inkişafı fəallaşsın, müşahidə, müqayisə və analiz etmək, nəticə əldə etmək, planlaşdırmaq, özünə nəzarət bacarıqları formalaşsın.

2. *Təlim prosesində şagirdlər üçün eyni imkanların yaradılması* – bütün məktəblilər üçün eyni təlim şəraiti yaradılır və pedaqoji proses onların potensial bacarıqları nəzərdə tutularaq tənzim edilir. Bütün şagirdlərə eyni münasibət bəsləmək və onların arasında ayrı-seçkilik etməmək lazımdır.

3. *Şagirdyönümlülük* – bütün təlim prosesi məktəblilərin maraq və tələbatlarının öyrənilməsinə, təmin edilməsinə, onların istedad və bacarıqlarının inkişafına yönəldilir. Şagirdlərin peşə seçiminə, şəxsiyyətinin formalaşmasına, həyata hazırlanmalarına kömək göstərilir.

4. *İnkişafyönümlülük* – şagirdlərin əqli fəallığı araşdırılır, nailiyyətləri təhlil olunur, savad, bacarıq və vərdislərinin inkişaf səviyyəsi tənzimlənir.

5. *Fəaliyyət prosesinin stimullaşdırılması* – pedaqoji prosesin effektiv və səmərəli təşkili, şagirdlərin təlimə olan maraq dairəsinin artırılması məqsədi ilə onların fəaliyyəti zamanı bütün irəliləyişlər qeydə alınır və dəyərləndirilir, nəticə etibarlı ilə məktəblilərin daha uğurlu təlim proseslərinə yönləndirilməsi təmin edilir. Hər bir insan dəyərləndirilməyi və ona stimulaşdırılmasını xoşlayır, məsələn, şagirdin şəklini şərəf lövhəsindən asmaq; siniflər üzrə olimpiadalar keçirmək; çalışqan şagirdin işlərinə müsbət smayliklər qoymaq, dərsi onların maraqlarına uyğun qurmaq və s.. Belə stimullaşdırıcı addımlar şagirdlərdə dərsə marağı daha da artırır.

6. *Dəstəkləyici mühitin yaradılması* – pedaqoji vəziyyətin müvafiq maddi-texniki bazada, sağlam mənəvi-psixoloji sferada təşkil olunması, keyfiyyətin və səmərəliliyin artırılması məqsədi ilə əlverişli, təhlükəsiz təlim prosesi qurulur, məsələn, məktəbin maddi-texniki bazası olub da, savadlı kadrları yoxdursa, orada dəstəkləyici mühit alınmaz, yaxud əgər siniflər avadanlıq və vəsaitlərlə tam təchiz olunmayıbsa, orada əlverişli mühit yaratmaq çox çətindir. Deməli, dəstəkləyici mühitin yaradılması üçün maddi və mənəvi psixoloji mühit düzgün qurulmalıdır, çünki şagirdə nə qədər çox dəstək olsaq, bir o qədər yaxşı nəticələrə nail ola bilərik [Məktəb kurikulumları., 2015].

Qeyd etmək lazımdır ki, *təlim formaları* və *iş formaları* ifadələri eyni mənə kəsb edir. Onlar 4 formada təşkil edilir:

1. dərs prosesində gerçəkləşdiriləcək məzmun qaydaları;

2. dərş prosesində ehtimal olunan təlim nəticələri;
3. dərş prosesində iştirak edən şagirdlərin sayı;
4. istifadə ediləcək təlim metodu.

Təlimin başlıca vəzifəsi mütləq şəkildə nəzərdə tutulmalı və qeyd olunmalıdır. Təlimin səmərəsi onun təşkil olunma qaydasından çox asılıdır. Təlim prosesinin məqsədi və məzmunu onun təşkil edilmə forması ilə reallaşdırılır. Bilirik ki, məzmun bilavasitə qayda tələb edir və onunla gerçəkləşir. Təlimdə səmərəli formaların müəyyən edilməsi böyük əhəmiyyətə malikdir. Təlim prosesinin təşkil edilmə forması onun mühüm komponentidir.

Təlim prosesinin təşkili forması müəllimlə şagirdlərin məlum formada cərəyan edən birgə fəaliyyətlərinin təcəssümüdür. *Fəal təlim* mühüm anlayış hesab edilir və *qrup təlimi* də həmin anlayışa aiddir. Qrup formasında olan təlim iş formasıdır, fəal təlim isə üsuldur. Bu üsulun mahiyyəti problemin tədqiq olunmasındadır. Bu müddətdə ayrı-ayrı iş formalarından (frontal iş (bütün siniflə), qruplarla iş, cütlüklərlə iş, fərdi iş) istifadə oluna bilər.

Fərdi iş şagirdlərin sərbəst düşüncələri üçün real imkanlar yaradan iş formasıdır və şagirdin inkişaf səviyyəsini izləyir. Fərdi iş şagirdin zəif tərəflərini müəyyən edir, onda özünə inam formalaşdırmağa kömək edir. Şagirdlərə onların bacarıq və qabiliyyətlərinə müvafiq tapşırıqlar verilir və bütün tapşırıqlar fərdi yerinə yetirilir, lakin mənim fikrimcə, mütəmadi olaraq bu iş formasından istifadə etmək olmaz, çünki fərdi iş şagirdlərlə tək məşğul olmağı ön planda tutur. Nəticədə, şagirdlərdə əməkdaşlıq, ünsiyyət qurma kimi bacarıqların formalaşmasında çətinliklər yaranır.

Cütlərlə iş ən mükəmməl iş formasıdır. Şagirdlərin təlim tapşırıqlarını birlikdə yerinə yetirmələrinə kömək edir, onlara daha yaxından əməkdaşlıq etməyə imkan verir, ünsiyyət qurmalarına şərait yaradır və qarşılıqlı olaraq bir-birinin işini dəyərləndirmələrinə, bir-birini daha yaxşı başa düşmələrinə kömək edir.

Qruplarla iş şagirdlərin müstəqil fəaliyyətinə imkan yaradır və dərk etmə bacarıqlarını inkişaf etdirir. Qrup işinin müvəffəqiyyətinin hər kəsdən asılı olması şagirdlərin məsuliyyət hissini artırır, onlarda özünüidarəetmə qabiliyyətini formalaşdırır və bütün şagirdlər fəaliyyətə cəlb olunurlar. Qrup işi demokratik münasibətlərin formalaşmasına şərait yaradır, qarşılıqlı nəzarət, yardım, məlumat və fikir mübadiləsi aparılmasına imkan verir.

Kollektiv iş kollektiv müzakirələr üzərində qurulur. Müzakirə müddətində bir-birinə qulaq asmaq, bir-birinin düşüncələrinə hörmətlə yanaşmaq imkanı yaranır. Bütün şagirdlər eyni problemin həllinə cəlb olunurlar. Kollektiv şəkildə birgə fəaliyyətə alışımaq potensialının təməli qoyulur və şagirdlərdə ünsiyyət qurma potensialının təşəkkülü baş verir.

Məlumdur ki, şagirdlərə bilik, bacarıq və vərdişlər, əsasən, dərş prosesində

aşılır. Bu səbəbdən də dərs təlim prosesinin mühüm təşkilat formasıdır. Tədris prosesində müxtəlif dərs tiplərindən istifadə oluna bilər. Hər hansı dərsdən yararlanmaq aşağıdakılardan asılıdır:

- dərsin mövzusu və məqsədi;
- tədris materialının məzmunu;
- maddi-texniki bazanın imkanları;
- müəllimin təcrübəsi.

Müxtəlif metodik ədəbiyyatlarda müxtəlif tipli tədris emalatxanası dərslərinin təsnifatı göstərilmişdir və bunlar aşağıdakılardan ibarətdir:

- nəzəri dərs – yeni biliyi mənimsədən dərs;
- praktik dərs – bacarıqları, vərdisləri təkmilləşdirən dərs;
- laboratoriya dərsi – əldə olunan bilikləri ümumiləşdirən və sistemləşdirən dərs;

dərs;

- texniki işlərin yerinə yetirilməsi dərsi;
- biliklərin təkrarı və möhkəmləndirilməsi dərsi;
- nəzarət-yoxlama dərsi;
- kombinə olunmuş (birləşmiş) dərslər.

Praktik dərs məktəblilərə iş metodlarının araşdırılması, metal və ağac emalına müvafiq bacarıq və vərdislərin aşılması məqsədini güdür.

Texnologiya təlimində dərsin praktik növündən daha çox istifadə olunur. Bu dərsin iki növü var:

- a) yeni iş üsullarının öyrədilməsi;
- b) əvvəlcədən öyrədilmiş iş üsullarının möhkəmləndirilməsi (tapşırıq dərsi).

Yeni iş üsullarının öyrədilməsi dərsi aşağıdakı quruluşda olur:

1) *sınıfın təşkili* (əvvəlki dərsdə əldə olunan bilik və bacarıqların yoxlanılması, dərsin mövzu və məqsədinin, giriş təlimatının verilməsi, yoxlama əməliyyatı, tapşırığın yerinə yetirilməsi üzrə praktik iş və yekun təlimatı);

2) *tapşırıq dərsləri* – öyrənilmiş biliklərin möhkəmləndirilməsi (belə dərslərdə giriş təlimatına az vaxt ayrılır və onların strukturu bu formada olur: sınıfın təşkil edilməsi, keçən dərsdə buraxılan səhvlərin təhlili və əlavə təlimat, praktik iş, yekun təlimatı);

3) *laboratoriya dərsləri* (bu strukturda təşkil olunur: sınıfın təşkil olunması, laboratoriya işlərinin təşkilinə dair nəzəri biliklərin araşdırılması, laboratoriya işinin görülməsi haqqında qısa təlimatın verilməsi, laboratoriya işinin görülməsi və hesabat);

4) *nəzarət-yoxlama dərsi* (müəyyən mövzuda və rüb qurtardıqdan sonra həyata keçirilir, başlıca məqsəd bilik və bacarıqların yoxlanmasıdır və bu dərs tipindən geniş istifadə olunur) ;

5) *kombinə edilmiş dərs* (texnologiya təlimi prosesində əsas və çox geniş ya-

yılmış dərs tipidir, bir dərs saati ərzində həm nəzəri biliklər verilir, həm də praktik işlər görülür. Bu dərsdə bir neçə dərs tipi birləşir).

Ənənəvi üsullara əsaslanan dərslər yalnız tədris edəninin fəallığı ilə müşayiət olunduğundan şagirdlərin idrak qabiliyyətlərinin inkişafını ləngidir.

Texnologiya dərsləri aşağıdakı mərhələlər üzrə tədris olunmalıdır.

I. Motivasiyanın qoyulması. Müasir dövrdə dünya kəskin şəkildə və sürətlə dəyişir. Bu, müasir insanın, eləcə də məktəblilərin həyat tərzinə, dünyagörüşünə, dəyərlərinə öz təsirini göstərir. Nəzərdə saxlasaq ki, bir sıra məktəblilər günün böyük qismini texnologiya, kompüter və mobil vasitələrdən istifadə edərək yaşayır, artıq təlim-tədris prosesini əvvəlki kimi təşkil etmək mümkün olmur və dərsin strukturunu yeni mühitə uyğunlaşdırmaq tələbatı meydana çıxır. Motivasiya qarşıya qoyulan problemə maraq oyatmaq üçün mühüm vasitədir.

Motivasiya məktəblilərin idrak fəallığını mövzuya yönəldir, yəni dərsin başlanğıcında məktəbli üçün elə səmərəli motivasiya yaradılmalıdır ki, o, diqqətini, marağını tam olaraq mövzuya istiqamətləndirə bilsin. Dərsin başlanğıcında motivasiyanın düzgün qurulması həm məktəbliləri fəal formada dərsə yönəldir, həm də dərsin digər qisminin uğurlu alınmasını həyata keçirir. Bu formada müəllimin diqqət ayırmalı olduğu başqa məqam sinif daxilində bütün şagirdlərin tədris işlərinə cəlb edilməsinə şərait yaratmaqdır. Bəzən məktəblilərin əksəriyyəti tədris prosesinə fəal şəkildə qatıldığı halda, başqalarının aktiv cəlb olunmalarını müşahidə etmirik. Bunun səbəbi mövzunu anlamamaq, ailədaxili problemlər, müəllimin diqqətindən kənarda qalma, özünəqapanma və s. ola bilər.

II. Tədqiqatın aparılması. Bu mərhələdə praktik işin yerinə yetirilməsi prosesi reallaşdırılır. Bu, o vaxt səmərəli hesab edilir ki, şagird görülməli işi və yerinə yetiriləcək texnoloji əməliyyatları tam başa düşsün, onun texnoloji bilik və bacarıqları fəaliyyətin təşkilində iştirak etmək üçün kifayətləndirici olsun.

III. İnformasiya mübadiləsi. Tədqiqat üçün ayrılmış vaxt başa çatdıqdan sonra müəllim tapşırığın icrasının sonlandığını qeyd edir. Qruplar, yaxud cütlər öz işlərini nümayiş etdirir, tədqiqat mərhələsində əldə etdikləri məlumatların mübadiləsini edirlər. Qoyulmuş suala cavab tapmaq üçün tədqiqatın bütün iştirakçıları təqdimatları diqqətlə dinləyirlər. Bu mərhələdə müəllimin vəzifəsi şagirdlərin fəal iştirakını təmin etmək, bütün sinfi dinləməyə sövq etməyi bacarmaq, şagirdlərin təqdimata öz münasibətlərini bildirmələrinə şərait yaratmaq, liderləri sual verməyə stimullaşdırmaq və s. ibarətdir.

IV. İnformasiyanın müzakirəsi və təşkili. İnformasiyanın müzakirəsinin təşkili zamanı şagirdlərin təqdim etdiyi materiallar müzakirə olunur və qiymətləndirilir. Nəticə olaraq mövcud tədqiqat üsullarında cavabın cizgiləri aydın seçilir. İnformasiyalar sxem, qrafik, cədvəl, təsnifat şəklində təşkil olunur.

V. Nəticə və ümumiləşdirmə. Şagirdlər bu mərhələdə konkret nəticəyə gəlməli və ümumiləşdirmə aparmalıdırlar, həmçinin əldə etdikləri bilikləri ümumiləşdirməli və aldıkları nəticəni digər tədqiqatların nəticələri ilə müqayisə etməlidirlər.

VI.Yaradıcı tətbiqetmə. Biliklərin öyrənilməsinin mühüm meyarı onun yaradıcı formada tətbiq edilməsidir. “Yaradıcı tətbiqetmə savadı möhkəmləndirir, onun təcrübə əhəmiyyətini şagirdə açıb göstərir. Bu, zaman etibarı ilə ancaq bir akademik dərs saati ilə yekunlaşmır, yəni onun reallaşdırılması sonrakı zamanlarda da mümkündür” [Axundov N., 2016].

Texnologiya dərslərinin bu mərhələlər üzrə tədris olunması daha məqsədəuyğun və səmərəli hesab olunur.

Nəticə / Conclusion

Beləliklə, bu məqalədə texnologiya fənn kurikulumu üzrə bu fənnin məqsəd və vəzifələri, ümumi təlim nəticələri, onun məzmun xətləri, təlim standartları, müəllim–şagird fəaliyyətləri, qiymətləndirmə prinsipləri təhlil olundu.

Bu nəticəyə gəlirik ki, müasir dərsə verilən tələblər yüksəkdir. Dərsi qurmaq üçün təlimin təşkilinə verilən 6 tələb – pedaqoji prosesin tamlığı, təlim zamanı bərabər imkanların yaradılması, şagirdyönümlülük, inkişafyönümlülük, fəaliyyət prosesinin stimullaşdırılması, dəstəkləyici mühitin qurulması təhlil olunur.

Dərsin dörd növü – yeni savad verən dərs, tətbiqetmə, yoxlama, möhkəmləndirmə dərsləri fərqləndirilir. Qeyd olunur ki, dərsdə ayrı-ayrı iş formalarından (frontal iş, qruplarla iş, cütlüklərlə iş, fərdi iş) istifadə oluna bilər.

Həmçinin məqalədə yerli və dünya təcrübəsinin araşdırılması, onların müqayisə edilməsi, təhlil olunması sayəsində texnologiya fənninin qrafika, texniki elementlər, emal texnologiyaları, məişət prosesində xarakter istiqamətləri araşdırılmışdır. Bu, məktəblilərin qazandıqları bilik və bacarıqları daha düzgün təhlil etmək, onları sistemləşdirmək istiqamətinə xidmət göstərir.

Ümumi orta təhsil səviyyəsində ibtidai təhsil çərçivəsində nəzərdə tutulan fəaliyyətlər inkişaf etdirilərək, texnoloji və tətbiqetmə bacarıqlarının aydınlaşdırılması, yaradıcı texniki təfəkkürün formalaşdırılması, mürəkkəb texnoloji işlərin gerçəkləşdirilməsi, şagirdlərin yeni məlumat toplama üsullarından yararlanma şəraitinin aydınlaşdırılması, onların peşə seçiminə yönləndirilməsi, zəhmətsevərlik və yaradıcılıq ruhu ilə aşılanması əhatə olunur.

Məqalənin aktuallığı. Texnologiya fənni üzrə təlim prosesinin təşkilində müasir dərsə verilən tələblərin tətbiqi problemləri həmişə aktual olaraq qalır. Orta ümumtəhsil məktəblərinin ibtidai siniflərində texnologiya fənninin tədrisində bu tələblərin yerinə yetirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Məqalənin elmi yeniliyi. Məqalədə müxtəlif metodik ədəbiyyatlardan götürülmüş müxtəlif tipli tədris emalatxanası dərslərinin təsnifatı göstərilir və təhlil olunur. Texnologiya dərslərinin aşağıdakı mərhələlər üzrə (informasiya mübadiləsi, informasiyanın müzakirəsi və təşkili, nəticə və ümumiləşdirmə, yaradıcı təbiiqetmə) tədris olunması məsləhət görülür.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti. Məqalə tədqiqatçılar, ibtidai sinif müəllimləri, texnologiya fənnini tədris edən müəllimlər, övladları ibtidai siniflərdə təhsil alan valideynlər üçün təcrübi baxımdan maraqlı ola bilər. Məqalədə müəllimlərin texnologiya dərslərində istifadə etmələri üçün verilən nümunələr pedaqoji prosesin səmərəli təşkili baxımından maraq doğurur.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat / References

1. Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri üçün texnologiya fənni üzrə təhsil proqramı (kurikulumu). (I–IX siniflər). (2013). AR Təhsil Nazirliyi, AR Təhsil Problemləri İnstitutu, Bakı.
2. “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. (2009). Bakı, «Hüquq ədəbiyyatı» nəşriyyatı.
3. Ağayev Ş. (2011). İbtidai siniflərdə şagirdlərlə əməli işlərin təşkili texnologiyaları. Bakı.
4. Bədəlova Ə. T Ə L İ M – T Ə R B İ Y Ə. (mühazirə mətnləri). Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq olunmuş “Pedaqogika fənni üzrə proqram” əsasında hazırlanmışdır (26.11.2010-cu il tarixli, 1541 Nöli əmr).
5. İlyasov M. (2018). Müəllim peşəkarlığı və pedaqoji səriştəliliyin müasir problemləri. (monoqrafiya). Bakı, “Elm və təhsil”.
6. Məktəb kurikulumları. (2015). Bakı, “Kövsər”, ISBN, 978-9952-8142-9-3. 216 səh.
7. Orucov Z., Rzayeva Y. (2006). Texnologiya. (əmək hazırlığı). Bakı.
8. Texnologiya-kurikulum. *pdf. educompany.az>publish_d/ texnologiya.*
9. Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartı və proqramları (kurikulumları). (2020). AR Nazirlər Kabinetinin 2020-ci il, 29 sentyabr tarixli, 361 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmişdir. Bakı şəhəri, 29 sentyabr, 2020-ci il.